

13. G. H. BREITNER 1857-1923.
NAAR EEN ZELFPORTRET (C. 1883).

BRIEVEN VAN GEORGE HENDRIK BREITNER AAN ADRIAAN PIETER VAN STOLK 1877-1887

DOOR DR. E. WIERSUM

DEZE brieven, 61 in getal, loopen van 2 Februari 1877 tot 13 October 1887.

In den brief van zomer 1884, geschreven uit Parijs, wordt gezinspeeld op de aanleiding tot de correspondentie: „'t Is zeven of acht jaar geleden, dat ik U de brief (schreef), die ons zoo naauw verbonden heeft”¹⁾. Jammer dat deze eerste brief niet bewaard is gebleven. Het zou interessant zijn om te weten met welke bewoordingen de schilder in den dop den ouderen zakenman zoo in het hart heeft gegrepen, dat deze zich het lot van den jongen man aantrok en dat, niettegenstaande velerlei strubbelingen met den niet gemakkelijken en altijd in geldzorgen zittenden driftkop, volhield tot diens pad naar zijn meening voldoende geëffend was om zichzelf te kunnen helpen. Toen maakte hij, waarschijnlijk gegriefd door des schilders onverdiende verwijten, een einde aan de correspondentie.

George Hendrik Breitner werd 12 Sept. 1857 te Rotterdam geboren²⁾ als oudste zoon van Johan Wilhelm Heinrich Breitner en Marie Anne Henriette Gortmans. Zijn ouders lieten hem 4 October door den Lutherschen predikant Ds. Schultz Jacobi aan huis doopen. Doopheffer was de grootvader Georg Heinrich Breitner.

De ouders woonden toen aan de Turfmarkt wijk 8 nr. 131, tegenwoordig Gedempte Binnenrotte 140, de vader was kantoorbediende, later commissionnair in granen en agent van binnen- en buitenlandsche huizen. Het gezin verhuisde van Turfmarkt naar Goudschevest en vandaar naar Hugo de Grootstraat en Houttuin en woonde van omstreeks 1885 tot 1887 in Kralingen.

Over Breitner's jeugd te Rotterdam licht ons Jan Veth

1) De brief, waaruit deze aanhaling is genomen, is niet gedateerd. Hij volgt op dien van 5 Juni 1884 uit Parijs en is eveneens te Parijs geschreven.

2) Overleden te Amsterdam 5 Juni 1923.

in het groote prachtwerk over den schilder voldoende in. „Tot zijn veertiende jaar bleef hij daar op school, het laatst op eene inrichting van meer uitgebreid Lager Onderwijs. Na het verlaten daarvan werd op de gebruikelijke wijze de kantoorzetel bestegen, eerst bij zijn vader in de zaak, terwijl hij later omtrent een jaar lang bij de bekende graanhandelaars-firma Palthe & Haentjes werkzaam was. Op een goeden dag echter verklaarde Breitner het kantoorleven moede te zijn – hij was toen zeventien, achttien jaar – en zeide hij schilder te willen worden”.

Deze neiging ontwaakte echter niet eerst toen bij hem. Reeds op de bewaarschool was hij van teekenen vervuld geweest. Later op school krabbelde hij zijn schriften vol met oorlogstafereelen te land en ter zee en thuis werden de lange domineesbriefjes ook door hem volgeteekend met soldaten en paarden. Teekenles had hij later bij Christoffel Neurdenburg¹⁾, die weer een leerling was van den bekenden kunstschilder W. H. Schmidt.

Het was Neurdenburg, die achter den jongen om, Breitner's vader aanried, om hem voor schilder te laten opleiden. Begrijpelijkwijze had deze niet veel op met dit wisselvallige toekomstplan, maar George was er niet van af te brengen. Hijzelf had reeds advies ingewonnen bij den leeraar aan de Rotterdamsche teekenakademie Robert van Eijnden, die hem evenwel niet veel moed had gegeven. Op aandringen van den vader ging nu de jonge George naar Charles Rochussen om diens oordeel over zijn teekenwerk te vragen. Deze zag er wel wat in en gaf den jongen den raad de Akademie in Amsterdam of Den Haag te bezoeken. Als gevolg daarvan toog Breitner vermoedelijk in het najaar van 1875 naar de toen door J. Ph. Koelman²⁾ beheerde Haagsche Akademie, waar hij zich voor de teekenakte

1) Christoffel Neurdenburg, geboren te Rotterdam 3 Mei 1817, als zoon van Johannes Jacobus Neurdenburg, geboren in 1792 te 's Hertogenbosch en Janna Dorothea Neunabel, geboren in 1792 te Arnhem, was lange jaren teekenmeester te Rotterdam. Hij werd op bijna 76-jarigen leeftijd met zijn gezin afgeschreven naar Den Haag, 28 April 1893.

2) Jan Philip Koelman. Zijn „typisch ijdele, maar niettemin prachtige zelfportret” behoort aan de gemeente 's Gravenhage. Zie N.R.C. 16 Maart 1934 Avondblad C.

Middelbaar Onderwijs zou bekwamen. Om de veertien dagen kwam hij thuis te Rotterdam en liet dan zijn werk aan Rochussen zien.

„Zooals nu Rochussen hem in die dagen met deugdelijken raad wist te helpen, was er – zoo vertelt ons Veth – nog een ander Rotterdammer, die hem met der daad bijstond. Het was de heer A. P. van Stolk, die van Januari 1877 tot October 1883 ¹⁾ Breitner het moeilijke bestaan eenigszins hielp verlichten en die ook eenige van zijn eerste schilderijen kocht, waaronder een Hoefsmid en een Sneeuwgezicht”.

En nu zijn we, via Veth, terechtgekomen bij den man, aan wien Breitner's brieven gericht zijn.

Deze was, geboren te Rotterdam 13 Mei 1822, bij het begin der briefwisseling dus een man van 54 jaar en lid van een bekende en geziene Rotterdamsche familie. In 1847 had hij met zijn broeder C. E. van Stolk de firma Gebroeders Van Stolk, commissionairs in granen, opgericht, die haar kantoor hield eerst in de Gapersteeg en later aan de Wijnhaven. In 1852 trouwde hij met Johanna Antoinette Romelia Breukelman, uit welk huwelijk een vrij groot gezin ontstond.

Zijn woonhuis was in de Zeemansstraat.

Van Stolk oefende, ondanks zijn zwakke gezondheid, naast zijn zakenbedrijf nog verscheiden functies op sociaal gebied uit. Hij was voorzitter van het departement Rotterdam der Maatschappij van Nijverheid, voorzitter van den Wilhelminapolder, lid van het College van Zeevisscherijen en als zoodanig eenige malen vertegenwoordiger van de Regeering in het buitenland. Zonder bepaald rijk te zijn, bevond hij zich in goeden doen, zoodat hij aan zijn belangstelling in de schilderkunst zonder eenig bezwaar menig geldelijk offer kon brengen. Wat hij dan ook deed, hetzij door aankoop van schilderijen, hetzij door ondersteuning van de kunstenaars.

Hoe was Van Stolk nu in aanraking gekomen met Breitner? Dit ligt, dunkt mij, nog al voor de hand. Van Stolk kende Breitner's vader, die ook in het graanvak werkzaam was en is door dezen op het schildertalent van zijn zoon opmerkzaam gemaakt.

1) Dit moet een drukfout zijn voor 1887.

In de familie Van Stolk gaat het verhaal, dat Van Stolk weer Rochussen voor den jongen man en zijn kunst geïnteresseerd zou hebben. Dit lijkt mij echter niet waarschijnlijk. Bij het begin der correspondentie met Van Stolk was Breitner al met Rochussen bekend en had hij deze kennis-making aan Van Stolk te danken, dan zou hij dat dunkt mij wel aan Veth hebben meegedeeld. Verondersteld natuurlijk dat wat Veth ons over Breitner's jeugd vertelt in hoofdzaak uit des schilders eigen mond gekomen zal zijn. Bovendien wordt in de brieven Rochussen's naam slechts een enkele keer genoemd, wat ook vreemd zou zijn, als Van Stolk de bemiddelaar tusschen beiden geweest was.

Maar hoe dan ook, in 1876 of begin 1877 was tusschen den ouderen zakenman en den aankomenden schilder een afspraak gemaakt, dat de laatste den eerste op geregelde tijden blijkbaar meest op Zondagavond zou bezoeken om zijn werk te laten zien, waartegen de heer Van Stolk financiële ondersteuning zal hebben toegezegd.

De eerste brieven zijn dan ook alleen beletaanvragen, doch al in den derden, van 4 Mei 1877, licht Breitner zijn vaderlijken vriend uitvoerig in over zijn vorderingen en ervaringen aan de Haagsche Akademie, van welke inrichting hij, zooals wij zagen, sinds een groot jaar leerling was. Een brief van enkele maanden later staat vol met verzuchtingen van den examen-candidaat, maar reeds den 27 October 1877 volgde de telegrafische juichkreet: „Ik ben geslaagd, Breitner”. Dat was voor de teekenakte Middelbaar onderwijs.

Dan staat de correspondentie vrijwel een half jaar stil en ook de bezoeken worden schaarscher. De brief van 11 April 1878, dien ik hier in zijn geheel laat volgen, licht ons over de redenen in.

Mijnheer! Het heeft UEd. zeker bevreemd niets van mij gehoord te hebben en geen wonder 't reeds meer dan drie maanden geleden dat ik UEd. het laatst zag.

't Is mij in dien tijd niet zoo voorspoedig gegaan als ik wel gewenscht had! Ik ga niet genoeg vooruit, ik twijfel er aan of ik wel vooruit kruip: zoo gaat het met teekenen.

En wat andere zaken aangaan ben ik ook al even on-

gelukkig, eene betrekking, waarnaar ik gedongen had, werdt aan een jongmensch met lager-onderwijs akte gegeven; ik kreeg zelfs geen enkele stem; in het geven van privaates kan ik me ook nog niet verheugen.

Onlangs ben ik aan den heer Mr. Jhr. V. de Steurs¹⁾ voorgesteld, die nu mijne teekeningen te zien heeft en mij beloofd voort te helpen; evenwel kan ik hem niet te veel vertrouwen, als ik gelooven moet wat men van hem zegt.

Wat ik mij voorstel met de nieuwe cursus te doen is: 's morgens grootpleisteren en 's middags schilderen of naar de natuur teekenen, waarmede ik reeds eenige tijd bezig ben en paarden in de stadsrijschool. De directeur daarvan is den heer Krieger, een alleraardigste duitscher, die natuurlijk veel paarden gezien heeft en me dus de fouten weet te zeggen, die ik maak en die niet weinige zijn.

Van de Academie is nog te melden a.st. Zaterdag 13 April prijsuitdeeling plaats heeft, die zeer schitterend zal zijn naar ik hoor; voor mij evenwel niet, daar me denkelijk geen enkele medaille zal ten deel vallen. Nu dat is dan ook zoo erg niet, zooals den heer Elchanon Verveer²⁾ mij zeide en een beetje moed insprak, die ik evenwel niet meer kan vinden.

Mijnheer, 't zou mij en UEd. duizend maal aangenamer zijn als ik beter tijdingen had en dus wat meer schreef, maar ik gevoel mij ongelukkig en ik wensch een vriend die mij zeidde waar dat aan ligt.

Wanneer UEd. deze brief ontvangt, zult gij hoop ik gelukkig en gezond zijn en mij willen antwoorden dat UEd. mij niet vergeet, ofschoon ik U schijn te vergeten.

Dat hopende teeken ik met de meeste Hoogachting

G. H. BREITNER.

Jacob Catsstraat 134, Haag
(7 uur 's avonds 11 April '78).

Ook den volgenden brief van 21 Oct. 1879, die een in-

1) Jhr. mr. Victor E. L. de Stuers 1843-1916. Referendaris Kunsten en Wetenschappen. Onbetrouwbaarheid was stellig geen kenmerkende eigenschap van De Stuers, maar hij heeft blijkbaar in Breitner niet veel gezien.

2) E. Verveer 1826-1909. Haagsch schilder.

druk geeft van het werk, dat de 22-jarige toen maakte, mag ik den lezer niet onthouden. Hij luidt:

's Hage 21 Oct. 79.

Weledelen Zeer geachte Heer!

In de hoop dat uwe gezondheid nog zoo goed is als toen ik UEd. het laatste zag, richt ik dit schrijven tot UEd.

't Heeft waarschijnlijk wel aan de aandacht niet ontsnapt dat UEd. zoo weinig van mij en over mij hoorde, maar de tijd is omgevlogen en 't is als was 't nog gister toen U mij geluk wenschte met de gelukkige uitslag van mijn examen.

Tamelijk veel naar buiten gaand en 's winters thuis werkend heb ik eindelijk eens een studie gemaakt, die de moeite waard was, dat ik er een lijst voor liet maken en ter expositie zond.

Op Arti et Amicitiae hangt dit jaar een stuk stilleven van mij, 1 M. 0.80 M. Ik had UEd. kunnen mededeelen dat ik 't gezonden had, maar achte 't beter te wachten tot ik door ooggetuigen wist dat 't aangenomen was ('t heeft evenwel een ellendige plaats hoog boven een deur).

't Heeft evenwel dit tegen dat 't moeilijk te verkoopen zal zijn omdat 't een stilleven is wat 't juist reden was dat ik het schilderde namelijk de mindere kosten.

't Is een stuk zeer goed om in een gang of breed tusschen-trapstuk te hangen. En juist die stukken zijn lastig te verkoopen¹⁾.

In 't midden ligt een breed gebladerde groene kool, regts daarvan een roode en daarnaast andijvie. Op de voorgrond peen en knollen en links van de groene kool eenige groote krotten en uijen; 't licht valt uit de slinke hoek in.

Ik geloof dat vooral de krooten en uijen 't beste gelukt zijn. De lijst kost me zoowat f 50 en ik heb voor het stuk f 300 gevraagd, want ik heb er erg mijn best op gedaan en ik maak me geen illusies, want als er liefhebbers komen zullen ze wel afdingen, misschien kan de teekening tusschen de tekst U er een voorstelling van doen krijgen.

1) Hier geeft Breitner tusschen den tekst een krabbel van het schilderij.

Op 't moment hang ik voor als buitengewoon lid voor Pulchri Studio; als ik aangenomen wordt zal ik probeeren een costuum ter leen te krijgen en ga dan een groot schilderij maken van 2 M. bij 1 M. voor de subsidie. 't Is tegenwoordig moeilijk om te exelseeren, er zijn een menigte knappe jongelui.

Voor Eigen Haard maak ik nu en dan wel eens een houtje, maar 't is lastig er in te komen want ze laten 't natuurlijk liever doen door artisten van naam als Rochussen of zoo, die 't dan ook trouwens vrij wat beter doen.

Maar anders heb ik niet te klagen. Rome is niet op een dag gebouwd.

Hoe gaat 't tegenwoordig met mejufr. Uw dochter¹⁾ om een germanisme te gebruiken. Zonder twijfel schildert ze veel, misschien meer dan ik, want ik heb dikwijls last van malaise, een vervelend ding, waartegen evenwel niet veel baat is, dan werken. Gaarne zou ik weder eens een kijkje op haar atelier willen komen nemen.

't Zou me ook veel eer zijn wanneer UEd. eens op mijn atelier zoudt willen komen, maar ik schrik als ik aan de mogelijkheid denk, want is zoo'n rommel, dat ik niet gaarne iemand ontvang, de eer is me trouwens nog niet te beurt gevallen. Bisschop²⁾ dacht me er een plezier mee te doen een belofde 't mij (de Haagsche), maar vergat 't waarschijnlijk toen ik mijn hielen gelicht had.

Wat heeft die kunstenaar een heerlijk atelier, ik zou haast zeggen nog schooner, artistieker dan dat van Israëls, 't zijn dan ook de echte artisten, joviale kerels, die iemand nog eens een hart onder de riem te steken.

We dwalen zoo langzamerheid af en zoo vergeten dat het lezen van uw brief, dien ge me twee jaren geleden schreef, 't zelfde effect op me doet zoo dikwijls i mij bij 't doorbladeren van mijn papieren in handen komt.

Nu zeer geachte Heer en vriend al zijt ge zooveel ouder, hoop ik U door het meegedeelde in de aangename stemming heb doen deelen, waarin ik op 't oogenblik verkeer, en

1) Anna Joanna van Stolk had haar atelier thuis en schilderde toen veel. Zij huwde in 1880 met Dr. S. Hoogewerff, later hoogleeraar te Delft.

2) Chr. Bisschop, geb. 1828 te Leeuwarden, overl. 1904 te Scheveningen.

meteen een hartelijke brief van U te ontvangen, waarvoor ik hieronder UEd. nog mijn adres laat weten.

De complimenten aan Mevrouw en dochter, die ik hoop dat 't goedmaken, ik zal daarom 't omgekeerde maar niet eens onderstellen,

blijf ik Uw zeer toegenegen en dankbaren

GEORGE H. BREITNER.

Mijn adres is

Zuidwal 54 bij de Wed. Retering 2 maal bellen.

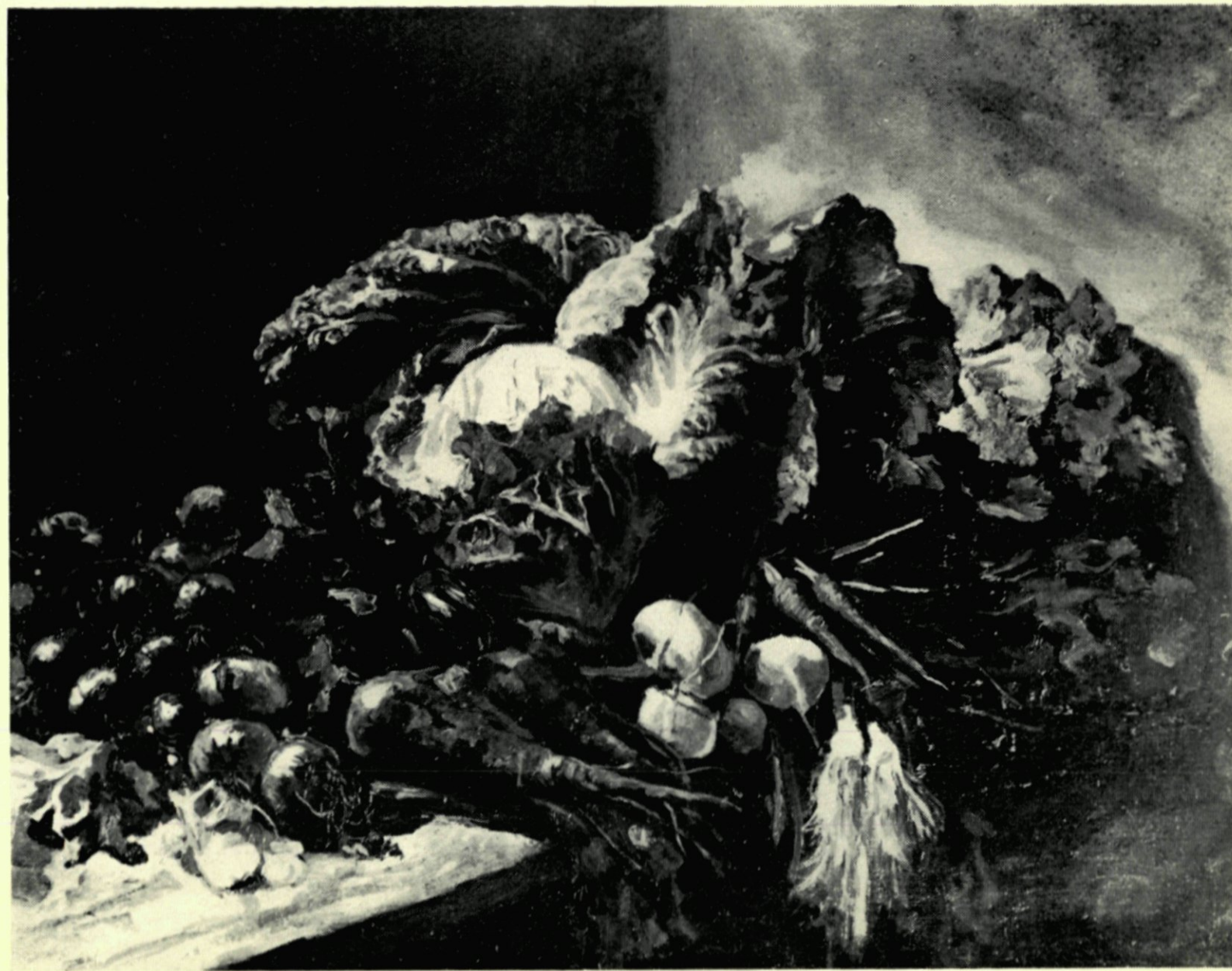
Zijn financiën kwamen nu ook wat beter op orde. Mesdag riep zijn hulp in bij het maken van het Panorama, wat een uitkomst voor hem was. „Nu ben ik (er) om zoo te zeggen, boven op”, juichte hij. Het schilderij dat van hem op de tentoonstelling hing werd ook verkocht en talrijke connectie's, die hij aanknoopte „waarborgen me ten minste nu voor hongerlijden”.

Nu was hij in staat om aan zijn verplichtingen jegens Van Stolk eenigszins te voldoen. Hij bood hem een van zijn werken aan. „Ik smee U dus,” zoo schreef hij, „om een schilderij van mij te willen aannemen. Als U dat niet deed, zou U me daarmede een groot verdriet aandoen.” Hij noodigt Van Stolk uit om op zijn atelier te komen en zelf een keus te doen en ziet met spanning diens antwoord tegemoet; „'t (is) misschien reeds te laat, maar ik hoop niet, dat ik door mijn stilzwijgen 't zoodanig bij U verkorven zal hebben, dat U dit bewijs van bepaald wezentlijke toegenegenheid niet zou willen aannemen. Uw zeer dankbare vriend G. H. Breitner”.

En daaronder, blijkbaar met eenigen trots op zijn nieuwe woning, „Geschreven op mijn atelier Juffr. Idastraat 16, 12 Augustus 1880”.

Ook in Arti had Breitner in den herfst van 1881 een schilderij hangen, namelijk de Ruiters in de sneeuw, waarvoor hij driehonderd gulden vroeg, maar de verkoop daarvan wilde niet vlotten. Als bewijs van belangstelling kreeg hij alleen een ongeteekenden brief van iemand uit Veenendaal, die beweerde dat er te veel telegraafpalen op stonden en in overweging gaf dit te verbeteren. Breitner zond dezen

15. STIL-
LEVEN VAN
BREITNER,
BEDOELD
IN ZIJN
BRIEF VAN
21 OC-
TOBER 1879.

brief door aan Van Stolk en verzocht meteen diens steun bij zijn sollicitatie naar de betrekking van leeraar in het handtekenen aan de Hoogere Burgerschool aan het Van Alkemadeplein, maar hij had weinig hoop, dat hij benoemd zou worden, omdat de directeur Mars hem niet wilde hebben. En deze had de benoeming in de hand, „want volgens Steyn Parvé is hij eigenlijk de man die benoemt, een van de weinige directeuren, evenals Blum hier in den Haag, die zich dat recht hebben veroverd en 't handhaven”. Inderdaad had Mars in deze benoeming de voornaamste stem en hij was te zeer op goede discipline gesteld en veel te voorzichtig om zich aan een nieuweling te wagen, wat Breitner trouwens zeer goed kon billijken. De sollicitatie had dan ook geen succes.

Ondertusschen voldeed Van Stolk aan Breitner's verlangen naar historische lectuur door hem Van Lennep's Historiën van Noord-Nederland te leenen, wat deze zeer op prijs stelde. „Wat ik vooral dolgraag zou lezen dat zijn de oude legenden van ons land, die mooie vertellingen van de Vier Heemskinderen, van 't Vrouwtje van Stavoren, van Witte Wyven of Wiven. Waar halen de romanschrijvers toch die wetenschap vandaan?” Ook mémoires moest Van Stolk hem zenden.

Maar de Van Lenneplectuur viel niet mee. „Ik heb nog in Van Lennep gelezen; wat ik zoek heb ik nog niet gevonden. De geschiedenis Van Lennep lijkt wel wat op de zoogenaamde histoire batailles. Rancke zal ik zien te krijgen, die geeft misschien meer.”

8 Sept. 1881 was prins Frederik op het Huis De Pauw te Wassenaar overleden en van de begrafenis, die 23 Sept. plaats had, geeft Breitner in zijn brief van denzelfden datum een levendige beschrijving. „Heden met de begrafenis heb ik heel veel mooie brokken gezien. 't weer was buitengewoon overeenstemmend akelig guur en grijs, wel fijn grijs. Ik zal wel eens er iets van maken, maar 't zal moeilijk zijn 't banale te vermijden in zoo'n ding. Toch geloof ik dat er iets grootsch van te maken is in diezelfde toon als vandaag. Alles heeft zijn belachelijke kant. Ik stond aan het eind van het Wagensplein op een wagen, ik had de plaats

voor een kwartje gekocht en kon 't prachtig zien, de stoet kwam recht op me aan. Nu, maar juist op 't oogenblik dat de lijkwagen, waarom dan eigenlijk te doen was, te zien kwam, zakte een stellaadje met plattelanders in, en toen de lijkwagen al lang uit 't gezicht was, kwamen ze weer te voorschijn mooi gehavend natuurlijk. Die zullen ook moeilijk hebben kunnen zeggen hoeveel kransen er wel op de kist lagen zonder de krant te raadplegen!"

De geldzorgen bleven Breitner weliswaar achtervolgen, maar zijn zelfvertrouwen werd steviger: „Mijn schilderij in Amsterdam is gelukkig verkocht”, zoo schreef hij aan Van Stolk, „ten minste ik heb een (bod) aangenomen en gevraagd me 't geld dadelijk over te sturen; ik weet niet of dat wel gaat, maar ik hoop het, want op 't oogenblik is Schraalhans keukenmeester.

Als dat weer op is, zullen we maar zien, zoo langzamerhand begin ik aan me zelve te gelooven, een geloof dat veel verdragen moet”.

Maar hij wist dat hij op Van Stolks steun kon rekenen en als hij erg in den brand zat van dezen altijd nog wel wat toegestopt zou krijgen, temeer daar Van Stolk vreesde, dat de jonge man, die niet met geld kon omgaan, anders in handen van woekeraars zou vallen. Maar daar hoefde hij niet voor te vreezen, zoo stelde de schilder hem gerust: „Ik geloof niet dat er één gek genoeg wezen zou me zijn geld te leenen. Trouwens ik heb 't nooit gepoogd ook”¹⁾.

Enkele dagen te voren had Breitner geschreven: „Op 't oogenblik ben ik druk aan 't werk ofschoon 't me heel zwaar valt, een onverklaarbare zenuwachtigheid maakt 't me lastig, eene sterk verdunde oplossing van bromkali heeft me wel wat geholpen.

Laatst had een engelsche kunstkooper zin in de schilderij die ik voor U bezig ben, maar hij boodt me te weinig, anders had ik ze misschien kunnen verkoopen, dat wil zeggen een kopie daarvan.

Dat gebeurt wel meer; ik heb nu aan twee lui 't zelfde schilderij verkocht, ik moet 't dus tweemaal maken wat

1) Brief van 13 Dec. 1881, door Van Stolk met potlood gedateerd.

tame!ijk vervelend is, want beiden kennen 't origineel, ik wed dat ze 't niet merken!

Zonder twijfel gaat U heden avond naar de 10e uitvoering van 't Aesthetisch. 't Spijt me wel dat ik verhinderd ben, ik zou gaarne de Coup de Canon en Les folies de Hugus¹⁾ willen zien, die kunnen heel mooi zijn.

Ik ben begonnen met Flaubert's Salammbô te lezen, t eerste hoofdstuk was verduiveld kranig. Flaubert bevalt me beter dan Zola, de Concourt²⁾ nog meer. Zonder twijfel kent U de Concourt²⁾, Edm. en Jules, twee broers. Manette Salomon vind ik een van hun mooiste scheppingen. Als U dat eens las, zou U mij en Uzelf geloof ik een groot genoegen doen.

De type van Chassagnol, de man die zooveel begrijpt van kunst, ja er 't zuiverste denkbeeld over heeft van allen, vind ik aanbiddelijk. Hij begrijpt alles en kan daardoor zelf geen kunstenaar zijn of de grootste. Ik beveel dat boek aan iedereen aan, leek of schilder en zal 't me koopen.

Waarde heer, met de wensch dat 't voor geen onbekende was, blijf ik met bekende gevoelens van vriendschap

G. H. BREITNER.

Behalve voor literatuur had Breitner in die dagen ook veel belangstelling voor muziek. „De Lohengrin gehoord gisterenavond. Wat heerlijke muziek is dat.” Dat hij de leeraarsbetrekking te Rotterdam, waarnaar hij gesolliciteerd had, niet kreeg, nam hem eigenlijk een pak van het hart. Hij wist zelf heel goed, dat hij voor docent niet geschikt was en dat zijn kunst er schade door zou lijden. „De geldzorg zou wel weg geweest zijn,” zoo schreef hij in Dec. 1881 aan Van Stolk, „maar anderen van veel erger soort er voor in de plaats. Ik werk toch al zoo moeilijk en langzaam. Maar buitendien, als ik geschikt was geweest, had ik 't ook wel gekregen. Wat ben ik blij met mijn ongeschiktheid!”

1) Hiermede worden bedoeld de tableaux-vivants van het Aesthetisch Genootschap te Rotterdam: Un coup de canon en La folie de Van der Goes. Zie het Jaarverslag 1881 en J. Verheul Dzn. Het Aesthetisch Genootschap te Rotterdam blz. 48. Uitgave: N.V. Drukkers- en uitgeversbedrijf Stemering en Co., Rotterdam 1934.

2) De Goncourt.

En om aan zijn blijdschap uiting te geven, nam hij een heelen dag vrij af. „Wat heerlijk weer is 't vandaag geweest, ik was in geen tijden buiten geweest en ben vandaag de heelen dag buiten gebleven, maar heerlijk! Frisch en nieuw is de natuur altijd en om frisch te blijven is zij de eenige die t noodige geeft. Alles even rijk.”

Wat hem in die dagen bijzonder aantrok, was het portret.

Zoo gaarne zou hij zijn krachten daaraan willen beproeven. En ook hierbij werd Van Stolk's hulp ingeroepen. „Weet U in Rotterdam niemand, Uzelf natuurlijk uitgezonderd, die lust zou hebben zijn portret door me te laten schilderen voor een paar honderd gulden of me een schilderij (af) te koopen? Ik zou zoo graag eens een damesportret willen schilderen. Onder de modellen is er geen die een mooi gezicht heeft en onder mijn vrouwelijke kennissen die 't wel hebben geen een die lust heeft of tijd om te poseeren.

De jonge Israëls heeft reeds verscheidene damesportretten geschilderd en heel goed. Ik geloof dat ik 't niet zoo artistiek zou kunnen, maar hij beweegt zich nu eenmaal onder die lui, ik niet! Ik benij hem daarom ofschoon 't dwaas van me is. Dit blijft natuurlijk onder ons. Misschien is 't mijn kant niet, misschien is 't niet goed voor me. Maar toch zou ik 't dolgraag doen.”

Begin volgend jaar (24 Januari 1882) kwam hij in een uitvoeriger brief, dien ik hier in zijn geheel laat volgen, op het onderwerp terug.

24 Januari 1882¹⁾.

Zeër geachte Heer!

Sints mijn voorlaatste schrijven hoopte ik dat U zou begripen of begrepen hebben de reden of aanleiding die mij noopte U zoo aanhoudend te vragen, me de gelegenheid te verschaffen portret te schilderen. Niet toch de som, want 't zou voor mij het meest aangenaam zijn natuurlijk iets af te doen, niet, want de verplichting blijft, maar gekomen tot de mogelijkheid van een tegenverplichting, zoo gaarne vervuld.

Eindelijk, hoe gewenscht ook, de brief kwam niet die

1) Door Van Stolk met potlood gedateerd.

me zou uitnoodigen mijn beste maar misschien te zwakke krachten te wijden aan (Ik vraag U gaarne verschooning wanneer de uitgesproken wensch niet uitgesproken had moeten worden, rather had been left unsaid) het portret van Uwe geëerde dochter¹⁾, die ik de eer had bij mijn laatste bezoek bij U te ontmoeten. Dan ook aan dat der geëerde echtgenoot van Uwen oudsten zoon²⁾. In wier portret ik zou trachten al de *élégance* te leggen, die ik meende in haar te zien toen ik in November of October de eer had haar slechts vluchtig te zien.

Niet dat ik wensch, dat U onmiddellijk nu zoudt vragen, indien U toestemdet, aan hen wie 't betrof aan te nemen mijn voorslag.

Liever had ik wat de tweede vraag aangaat van U slechts de aanwijzing hoe te doen om te geraken tot goeden uitslag. Van de eerste blijft na U natuurlijk aan haar de beslissing.

Wat ik nu vraag is misschien vreemd, in mijn oog evenwel niet en hoop ik of liever weet ik zelfs, niet in de Uwen. Mocht evenwel toch niet mogelijk zijn de uitvoering van genoemd plan, dan vraag ik Uw geheimhouding tegenover iedereen die 't aangaat, behalve mijzelf.

Nu overgaande tot 't meer gewone meld ik U dat voortdurende lusteloosheid, koorts en andere narigheden me doodden en ik met groot verdriet zie, hoe ik niets produceer. Twee aquarellen, die ik beloofde voor Weenen, komen niet klaar.

Wat ik niet weet, neen, is of ik U kennis gaf van mijnen inzending, nu voor de derde maal aan Z. Majesteits dienaren in Amsterdam, tot verkrijging of liever na de opgedane ondervinding tot weigering der subsidie.

Zijne Majesteit Ten Kate³⁾ heeft me dit jaar wel willen ontvangen en me beloofd: „Aan mij zal 't niet liggen”, natuurlijk aan mij overlatende daarachter te voegen, „dat ge

1) Griettie van Stolk, geboren 19 Febr. 1860, thans mevrouw wed. Smith-Van Stolk.

2) Sara Lydia van Stolk, geboren 21 Maart 1860, vrouw van Jan Bertram van Stolk.

3) H. F. G. ten Kate, schilder, woonde 1847-1869 in Amsterdam.

ze niet krijgt". Verder volgden eenige vragen en gezegden, die me minder steunden in 't voornemen hem 't hof te maken dan wel hem den hals te breken en de heele subsidie naar de maan te laten vliegen: maar gelukkig oogenblikkelijk bedenkend de grootte waarde van een gulden, maakte ik een diepe buiging, beval me aan in Zijne Genade en Gunst en vertrok, niet wetend welken indruk ik had gemaakt, maar de goden smekend om een goede.

Met mijne beste wenschen voor de gezondheid enz. van U en Uw gezin eindig ik met bekende gevoelens.

G. H. BREITNER.

Eenige zaken, tusschen UEd. en mij behandeld, zijn, zooals ik vernam, door UEd. aan mijn zeer geachten Papa verteld. Niet, dat ik iets zou hebben tegen Uwe openhartigheid tegenover hem; maar in de Camera Obscura is te vinden een Papa, die zeer trots zijnde op zijnen zoon, dezen zoon meer onaangename dingen op den hals (haalt), uit louter lust om hem in de oogen van andere papa's in de hoogte te steken, dan gezegden zoon nu wel lief is.

Ik meen, dat 't voorkomt onder familie Witsen of zoo iets. Vandaar dat ik mij aan iemand als UEd. mij gerust kan uitspreken.

Van Stolk was naar het schijnt niet bijzonder ingenomen met Breitner's lust tot portretschilderen. Op het gedane verzoek: het contereiten van zijn dochter en schoondochter, is hij blijkbaar niet teruggekomen. Hij gaf den schilder echter in overweging om zich voorloopig aan zijn stillevens en landschappen te houden. Maar deze dacht er niet aan zich gewonnen te geven. „Met Uwe beschouwing dat ik als 't ware van den hak op den tak zou ¹⁾ springen, door eens een damesportret levensgroot op een doek van 2.5 meter hoog (een goddelijke studie) te schilderen ²⁾, kan ik me volstrekt niet vereenigen". Zoo beantwoordde hij 8 Febr. 1882 Van Stolk's tegenwerpingen en hij liet er op volgen: „Voor Rotterdam schilder ik als 'k 't af krijg natuurlijk een doek

1) Er staat: te.

2) Er staat: springen.

van 5.6 □ meter; en uit ons aanstaande redetwist, want ik laat zoo licht niet los! hoop ik U te overtuigen met de woorden door den heer Rochussen tegen mij onlangs gesproken „Schilder zoo veel mogelijk verschillende dingen, alles waar ge lust in hebt en kracht toe gevoelt”. Ik voor mij zie ook voor den drommel niet in waarin de grootere moeielijkheid bestaat. Andere moeilijkheden wel, maar hoe meer moeilijkheden iemand overwint, hoe flinker hij wordt en zoudt U me willen beletten krachtiger¹⁾ en dege-lijker te worden dan ik ben? Neen, maar dat kan onmogelijk Uwe bedoeling zijn.

Ik hoop, dat U nog drommelsch goede stillevens van me zult zien en landschappen, ofschoon ik me voor 't laatste nog wel wat zwak beken, altijd relatief natuurlijk”.

Hij besluit den brief met een verzuchting over de tegenwerking, die hij te Amsterdam ondervond („hoop evenwel heb ik niet; ik val nu eenmaal niet in die lui heur smaak”) en een betrekkelijke lofrede op zijn geboortestad, die ik hier afschrijf: „Gisteren was ik nog even in Rotterdam, de tijd ontbrak me evenwel om U een bezoek te brengen, dat ik anders gaarne gedaan had, t is toch een mooi stad, altijd woelig, smerig en schilderachtig, vooral de Vest en de havenbuurten; voor 't nieuwe gedeelte geef ik geen duit”.

Breitner was en bleef ongedurig. Hij voelde, dat hij niet hard genoeg vooruit kwam en meende, dat alleen verandering van woonplaats, van omgeving en gezichtskring daarin verbetering zou kunnen brengen. Hij haakte er naar om in het buitenland bij een bekenden schilder op het atelier te mogen werken. Maar daartoe was geld noodig en Van Stolk was weer de man, tot wien hij zich om hulp richtte.

„Weet U, wat ik noodig heb om een goed afgewerkt schilderij te maken? 2 jaar bij Gérome²⁾ of zoo iemand op 't atelier te werken. Maar dat kan nu eenmaal (niet), de subsidie zal ik nooit krijgen als ten Kate ten minste niet

1) Er staat: kracht.

2) Breitner had ook nog aan Munkaczy, den schilder van het beroemde doek „Christus voor Pilatus”, gedacht, maar die was toen al, zooals hij vernomen had, als volslagen krankzinnig in een gesticht ondergebracht.

sterft en particulieren geven wel gaarne als ze maar wisten dat 't goed zou uitvallen. Fop Smit ¹⁾, millionair.

Ziet U nu geen kans mij een subsidie te bezorgen van een paar rijke snuiters in Rotterdam.....²⁾ want dat is de eenige manier om een goed schilder te worden.

Dat gewurm, dan een aquarelletje, dan een schilderijtje en eindelijk als ik daardoor zoo veel verdiend heb dat ik zou kunnen studeeren, ben ik te oud en te beroerd geworden, nu of nooit, misschien is 't al te laat"³⁾.

Inderdaad scheen het al te laat te zijn. Want Breitner was zooals hij zelf schrijft „steeds lijdende” en plotseling openbaarde zich weer bij hem een kwaal, die hij geheel verdwenen dacht. Op aanraden van doctoren moest hij zoo spoedig mogelijk in een ziekenhuis gaan. Een groote zenuwachtigheid maakte zich toen van hem meester en van ernstig werken kon geen sprake meer zijn. Hij probeerde het nog wel, maar het ging niet: „wezentlijk, ik voel me te zwak. Alles ontsnapt me, mijn lichaam misschien ook nog”.

Van Stolk vroeg hij de voorloopige kosten voor te schieten en reeds enkele dagen later lag hij in het ziekenhuis, waar hij tot Zaterdag 3 Juni zou blijven. 28 Maart 1882 schreef hij van daaruit met potlood den volgenden brief:

Zeer Geachte Heer!

Sedert verleden week lig ik nu uitgestrekt op mijnen rug, alle beweging behalve die mijner oogen en vingers is me ontzegd.

Vervelen doe ik me niet. Ik overdenk veel waar ik anders misschien niet toe gekomen was. Ik heb wat geteekend, gelezen en geschreven. Maar ik mis ontzettend de natuur, 't buiten zijn en vooral de zon. Ik zie haar alleen schijnen

1) Fop Smit Jr., geboren 29 Sept. 1815, zoon van Fop Jansz Smit en Jannigje Mak, was reeder van beroep, de bekende firma Stoomboot-reederij Fop Smit & Co. aan de Oosterkade. Hij woonde aan den Oostblommerdijkscheweg n°. 41, thans Bergweg, op de door hem vóór 1870 gebouwde buitenplaats „Insulinde” (ter plaatse waar nu de Insulindestraat is), waar ook zijn vermaarde schilderijen-collectie berustte, en overleed aldaar 5 Febr. 1892, ongehuwd.

2) Dit woord kan ik niet lezen.

3) Geschreven: „in 't Paard van Troye”.

op een zinken dak vlak voor mijn raam, op den toren en eenige aardige roode daakjes in 't verschiet en op een voorbijdrijvende wolk, gisteren bleef ze weg en bracht me 's avonds nog even een geelen glans op de muur en groette me van morgen bij 't opstaan op 't bewuste zinken dak, 't is of ze weet dat ik van haar hou, van haar koesterende gloed. Wat zal ik blij zijn als ik (ze) weer kan zien op en ondergaan, weer kan trachten haar in 't aangezicht te zien. Een mensch kent 't genot niet als hij ook de smart niet gekend heeft. Mijn vrienden hier brengen me alles waar ze denken dat ik genoeg van kan hebben. Boeken, papier, vertellen me van hun schilderijen of teekeningen, sinaasappels, sigaretten, alles wat ik zou wenschen. Mijn bed is overstroomd met allerlei rommel. De oppassers hebben nog nooit zoo iets gezien, ze blijven soms twee uren over de tijd en dringen op allerlei wijze tot me door. Vandaag is niemand geweest nog. De tijd is twaalf tot twee, die uren ben ik wel eens onrustig, ik voel dan dat er kans bestaat met de levende wereld in aanraking te komen. Ik luister wel eens naar de stappen op de trap en denk dat is hij of zij, maar de tred gaat mijn deur voorbij, dat zijn onaangename oogenblikken.

Een mijner vrienden heeft me een boek gebracht, Michelet, l'Amour. Ik herinner me niet ooit meer genot van een boek gehad te hebben dan van de voorrede alleen. Een geheel nieuwe wereld ontrolt zich als 't ware voor mij, wier bestaan ik nooit gedroomd had, neen ik zou liegen gekend had is 't woord.

Of ik voor die wereld geschapen ben, is een andere vraag, de tijd zal 't leeren, maar dat ik wensch die vrouw, zooals hij ze beschrijft dat ze is en wezen kan te ontmoeten dat wensch ik zeer vurig, maar zooals de meesten zal ook die niet vervuld worden, men behoeft nu juist geen pessimist te zijn om dat in te zien.

Michelet zelf betwijfelt of den beoefenaar van een art de luxe dat is de mijne¹⁾, wat de menschen ook mogen kletsen over invloed der kunst op de beschaving en al dat gebabbel. Louis Blanc, de groote beschavingsman, wilde eens op een Progrès-souper Gavarni ²⁾ (die kolossale artist, eenig) over-

1) Hier heeft de schrijver wat overgeslagen.

2) Deze was toen in Engeland.

halen ook zijn krachten te wijden aan een of ander beschavingswerk, dat hij op touw wilde zetten.

Louis Blanc sprak drie uren met het meeste vuur en overtuiging; de aanwezige engelschen luisterden met bewondering, waren overtuigd. Gavarni zat bij den haard, rolde en rookte bedaard de eene cigarette na de andere. Blanqui hield op; allen keken naar den man bij 't vuur, „moi, mais je ne formellement tout progrès” en rookte bedaard door.

Enfin als men de geschiedenis leest, niet de gemaakte geschiedenis, maar wat er tusschen de regels te lezen valt, op en neer, dan grootheid van ziel, kunst, dan weg, niets dan duisternis. Ik geloof niet dat we staan boven de oude Egyptenaars, Indiërs, Grieken; we staan eenvoudig op een ander voetstuk, ladders zijn er niet, 't zijn stuipachtige bewegingen van den grond waarop we staan, die ons dan eens opheft dan op eens opslurpt en slechts damp terug geeft.

Alweer een wijsgeerige beschouwing die evenals andere ontboezemd wordt zonder dat men weet waarom. Om dezelfde reden denk ik dat ik meer teekeningen en schilderijen zal maken of romans schrijven dan zakjes meel verkoopen of wissels disconteeren (dat heet immers zoo) zooals mijn waarde familieleden. Lieve hemel als ik tengevolge van een schrijffout de productiefste van alle teekenaars eens was geweest!

Enfin productiviteit, succès. Chamfort¹⁾ zegt, „Ce qui fait le succès de quantité d'ouvrages, est le rapport qui se trouve entre la médiocrité des idées de l'auteur et la médiocrité des idées du public”.

Mij dunkt voortbrengingskracht en verbeeldingskracht maken de kunstenaar + een groote X. Wat hij maakt, niet hoeveel hij maakt. Millet zegt: il faut travailler comme plusieurs nègres. Duistere woorden die misschien meer licht geven dan 't La genie c'est la patience, van ik weet niet wie. Ik zelf, ik zal de mensch schilderen op de straat en in de huizen, de straten en huizen die ze gebouwd hebben, 't leven vooral. Le peintre du peuple zal ik trachten te worden of liever ben ik al omdat ik 't wil. Geschiedenis wilde ik schilderen en zal ik ook maar de Geschiedenis in haren uit-

2) Fransch letterkundige 1741-1794.

gebreidsten zin. Een markt, een kaai, een rivier, een bende soldaten onder een gloeienden zon of in de sneeuw is net zoo goed en meer geschiedenis dan „De nichtjes van Spinoza komen hem bezoeken vergezeld door hunne mama.”

O! dat ik nog eens kon zeggen als Munkaczy, ik heb bijna alles geschilderd wat ik droomde toen ik 12 jaar was, dat kan hij zeggen, hem die ik voor de grootste schilder hou wat ze hier ook mogen zeggen.

Ik hoop dat U nog eens een waar schilderij van me moogt zien, niet een van de velen die ik zal moeten maken en ook wel iets is, maar iets waarachtigsch grootsch.

Allemaal verspild vuur

G. H. BREITNER

Over dit „wijsgeerige” epistel bood hij in den volgenden brief zijn verontschuldiging aan: „’t spijt me dat ik zoo’n zonderling opstel heb verzonden”. Meteen gaf hij toen Van Stolk inlichting over den staat van zijn gezondheid: „Hedenmorgen merkte ik weder eenige verschijnselen op, die nu juist niet op beterschap duiden, op spoedige ten minste... Mijn haar moet geheel afgeknipt worden, ik zal er uitzien als een muis... De Doctor verzekerde me gisteren weer, dat er niet de minste twijfel bestond aan eene volkomene herstelling... „Maar laten we over de tijd maar niet spreken,” voegde hij er heel leep bij”.

Breitner wist dat hij zijn ongesteldheid ten deele aan zich zelf te wijten had. Hij kwam er dan ook rond voor uit. „Natuurlijk kan iemand hoe verdienstelijk overigens, die zich door een zekere nalatigheid iets op den hals haalt, niet op die mate van deelneming en achting aanspraak maken, die iemand ondervind, die iets zonder de minste schuld te pakken krijgt; de laatsten zijn er helaas dikwijls ’t ergste aan toe. N.B. Ik behoor niet tot de laatsten.”

Ook bijna een maand later, 23 April 1882, was er van beterschap nog weinig te bespeuren: „Tot mijn spijt moet ik U melden dat ik nog maar weinig beter (ben) dan een maand geleden. Ik moet nog voortdurend ’t bed houden.” Dit verveelde hem heel erg. „Ik ben vroeger wel eens te laat opgestaan. Ik geloof dat ik dat in de eerste tijd niet

ligt doen zal na mijn herstel. Ik heb er nu genoeg van”.

Evenwel, hij troostte zich. Zijn leed was het ergste niet. „Hiernevens mij ligt een jongmensch, dat van 32 jaar levens naauwelijks 10 gezond is geweest, tot zijn 20e jaar lijdend geweest aan beeneter, in die tijd weder (?) ter been en nu na tien jaar beterschap zijn eene been aan die kwaal te moeten verliezen en misschien 't andere ook. Wat een ontzettend ellendig bestaan!”

Maar van een ander patient, die tegelijk met Breitner en aan dezelfde kwaal lijdend in het Haagsche ziekenhuis lag, Vincent van Gogh namelijk, gewaagde hij met geen enkel woord ¹⁾. En dit is des te vreemder, omdat Van Gogh, die sinds bijna 1882 bevriend was met Breitner, het in zijn brieven voortdurend over dezen heeft ²⁾. In 't begin van Breitner's ziekte zocht Van Gogh hem dikwijls op in het ziekenhuis om hem boeken of teekengerij te brengen. Toen deze begin Juni zelf als patient in dat ziekenhuis kwam, schreef hij: „Breitner, die nu ook nog steeds hier ligt ofschoon in een andere zaal en waarschijnlijk gaat hij weldra weg”. Dit was inderdaad zoo, Zaterdag 3 Juni verliet Breitner het hospitaal, blijkbaar zonder naar Van Gogh om te zien, want deze schrijft 22 Juni nog: „Ik heb van den oppasser gehoord, dat Breitner dezer dagen het huis verlaten heeft.”

Als herstellende zieke had Breitner met zich zelf en zijn toekomstplannen genoeg te doen. Vol hoop en vol moed dacht hij weer aan het werk te gaan. Hij zou zijn best doen. Maandagavond 29 Mei ³⁾ 1882 schreef hij aan Van Stolk, wat hij zou doen, als hij het ziekenhuis verlaten had: „Mijn

1) Geneeskundige Gids 24 Oct. en 14 Nov. 1930. Ten onrechte wordt daar op blz. 1060 gezegd, dat Breitner en Van Gogh op één kamer lagen.

2) Veth, blz. 106 en 109. Zie ook de interessante brieven van 1883 op blz. 110. Voorjaar 1883 schreef hij nog: „Breitner dien ik niet in 't minst verwachtte, omdat hij indertijd den omgang geheel scheen afgebroken te hebben, kwam gisteren aanzetten. Dat deed me plezier omdat indertijd – in 't begin van dat ik hier was – hij heel prettig was om mee te loopen. Ik bedoel samen uit te gaan, niet naar buiten maar in de stad zelf om figuren te gaan zoeken en aardige gevallen. Er is er geen een hier in den Haag waar ik mee in de stad zelf, dat ooit heb gedaan, *de meesten vinden de stad leelijk en gaan alles voorbij*. (Cursiveering van mij E. W.).

3) Abusievelijk 30 Mei gedateerd.

eerste werk zal dan zijn naast het maken (d. i. trachten te maken) van een of meer aquarellen om een poging te kunnen wagen lid te worden van de Holl. Teekenmaatschappij (tot 20 Juli is de inzending), de schilderijtjes af te maken waaraan ik bezig was, toen ik zoo beroerd zenuwachtig werd, dat ik het niet uit kon houden, en dan de bezoeken af te leggen door mij bij de heer Fop Smit enz. indien U ten minste nog bij Uw plan blijft, en als 't gelukt mij misschien uit dien schuldenlast zal helpen, die U of een ander misschien klein toelijkt, maar mij tamelijk lastig is. Ik gevoel me wel eens als een paard dat last heeft van horsels, met dit verschil dat 't dier geen schuld heeft aan 't bestaan van zijn plagen, wat ik — hoe noodzakelijk ook, want hoe wil men doen, indien men geen geld heeft? Men moet borgen of vor Hunger crepiren, waar men alleen in de uiterste toe overgaat — wel heb¹⁾). Gelukkig de bezitter! De man die geen zorg heeft voor huisvesting en onderhouding van 't corpus en zich alleen met de animus heeft in te laten. Wee dengene die voor beiden tegelijk zorgen moet. U moet niet denken dat ik aanleg heb om communist te worden, 't zou wat moois zijn een heel volk van landbouwers, want een ander communisme is me niet recht duidelijk en waar blijven dan de geleerden, enfin alle mogelijke lui meer dan de anderen. Neem me niet kwalijk maar ik heb de vervelende gewoonte altijd af te dwalen”.

In denzelfden brief gewaagt hij ook nog even van den brand in het gebouw der Academie aan de Coolvest, waarin tal van schilderijen voor de tentoonstelling waren opgehangen. „Heden las ik in de N.R., zoo schrijft Breitner, „de lijst van een aantal schilderstukken, die gedeeltelijk verbrand waren. Gelukkig voor 't nageslacht, nog gelukkiger voor de makers, ten minste die ik er van ken. Want zonder twijfel krijgen ze nu 't gevraagde als schadevergoeding!”

De gelukkige makers van de beschadigde schilderijen waren Johanna Heidenrijk, J. R. Rust, J. D. Huiberts, Alex W. Liernur, B. Th. van Loo, G. van der Schaft, A. Nordgren en J. C. Hulsteyn²⁾.

1) Er staat abusievelijk: ben.

2) Zie N. R. Courant 30 Mei 1882, Eerste Blad: Gemengde berichten.

Over Breitner's plannen en lotgevallen na zijn herstel licht ons de ongedateerde brief in, die het postmerk 27 Juli 1882 draagt.

Zeer geachte Heer!

Ik heb mijn brief aan U uitgesteld totdat ik iets te schrijven had. Zooals ge U herinnert of misschien niet herinnert, heb ik dit jaar mijn best gedaan lid te worden van de hollandsche Teekenmaatschappij. Maandag heb ik mijn teekeningen ingezonden en zijn ze beoordeeld, met de uitslag dat ik niet ben aangenomen, iets wat ik vooruit wist of ten minste had kunnen denken. Een teekening was goed, de andere evenwel zeer slecht, de goede heb ik verkocht aan een der leden. De slechte was gemaakt naar een schilderij dat ik onder handen heb en voor U hoop klaar te maken om in Rotterdam te laten zien, ik maak het natuurlijk zoo spoedig mogelijk klaar. U begrijpt wel waarom, ik hoop dat het goed zal worden. Nog iets. Toen ik Zondag acht daag hier de Academie wilde binnentreden om een laatste blik te gaan werpen op de daar tentoongestelde fransche schilderijen, liep ik ongelukkig een Rotterdammer tegen het lijf Striening¹⁾ nam(e)l(ijk) de directeur der Academie aldaar, die me zonder eenige inleiding vroeg of ik hem van de winter wilde komen helpen, wat ik na hem na zijne conditien gevraagd te hebben aannam. Of die man me dat alleen gevraagd heeft omdat hij zich in den haag verveelde en dus gezelschap in mij zocht voor die twee uur dat hij er nog bleef of dat hij 't werkelijk meende kan ik natuurlijk van zoo iemand niet zeggen: in zijn gesprek liet hij zich ontvallen dat hij mij had willen schrijven daarover en mijn adres niet wetend het aan U had willen vragen. Hoe weet die man dat U mijn adres weet? Ik heb aan die man vreeselijk het land, U begrijpt waarom, maar als hij mij met lesgeven gedurende de winteravonden eenige honderden guldens kan laten verdienen zal 't niet heel veel minder worden.

Zoover als ik hem evenwel ken was 't niets anders dan

1) Jan Striening Jz. (1827-1903) werd in 1881 leeraar aan de Rott. Academie, directeur is hij niet geweest.

een praatje, eenvoudig om den tijd te dooden. Voor het oogenblik weet ik niets. Zondag kom ik waarschijnlijk in Rotterdam, om op verzoek van Papa het doopen van mijn zusje bij te wonen.

Zonder twijfel gaat het U goed wat gezondheid enz. aangaat: met mij gaat het alles behalve goed. Ik zal trachten evenwel aan Uw verwachtingen te beantwoorden.

Als U soms het twijfelachtige genoeg mocht hebben de heer Strieningh te kennen en te spreken, enfin, men doet het best die man niet meer te laten weten dan hij raden kan.

De heer van der Kellen heb ik laatst nog gesproken, maar wat hij me van Rotterdamsche toestanden op 't gebied van schilderkunst of liever van amateurs verteldde, maakt me grieselig.

Over eenige dagen hoop ik U weer iets te schrijven te hebben en U dankend voor de tot nu toe betoonde belangstelling blijf ik met mijne beste wenschen voor U

T. à. v.

G. H. BREITNER.

Maar de Rotterdamsche benoeming werd wel degelijk een feit. Breitner werd uitgenoodigd om, te beginnen met 1 Sept., aan de Academie 16 of 18 uur les te geven 's avonds voor een tractement van f 840. Hij zag er erg tegen op, doch zou het in elk geval aannemen, om door zijn schuld heen te komen.

En het viel mee. „Gisteravond heb ik mijn eerste les gehad,” schreef hij aan Van Stolk. „Ik vond het in mijn nieuw element zoo kwaad niet uit te houden, de avond vloog om. Ik hoop nu maar dat 't zoo alle avonden zal gaan tot aan het einde.”

Allereerst moest hij nu een geschikt atelier zien te vinden. En dat was lastig genoeg. De nieuwe huizen waren te klein en de oude, waarin flinke ruimte was, te duur. In het gebouw van de Hoogere Burgerschool aan het Van Alkemadeplein was wel een mooie gelegenheid en de directeur, de heer Mars, wilde hem gaarne toestaan die te gebruiken, maar de schoolcommissie was er tegen, zoodat er niets van inkwam

en hij zich voorloopig met een gewone gemeubileerde kamer in de Aert van Nesstraat moest vergenoegen.

Maar aan het werk ging hij toch. „Nu ik hier in Rotterdam ben, ga ik eens wat maken van 't geen hier is en ik hoop, dat ik van U (Van Stolk) wel de toestemming zal krijgen eens een kijkje te komen nemen op Uwe graanzolders en pakhuizen, die soms zoo schilderachtig kunnen zijn. Er zijn een paar heele mooie in de Houttuinen”¹⁾.

Ondertusschen steunde Van Stolk zijn beschermeling voortdurend met geldzendingen, waarom deze telkens uiterst vrijmoedig vroeg. En ook zijn schilderijen trachtte hij aan den man te brengen door hem bij kunstkoopers te introduceeren.

De gebroeders Joseph en Pieter de Kuyper, toentertijd de grootste kunsthandelaars te Rotterdam, werden naar Breitner's atelier gesleept. En ook voor het inzenden op tentoonstellingen van Breitner's schilderijen verleende Van Stolk zijn hulp. Zijn eigen doeken De Hoefsmid en de Jonge dame in 't zwart werden daartoe uitgeleend, soms in hun geheel, soms ook alleen de lijsten voor andere in te zenden schilderijen.

De schilder zelf was inmiddels – we zijn in het voorjaar van 1883 – weer naar Den Haag getrokken en had zich geïnstalleerd aan de Beeklaan onder Loosduinen, adres den heer Schrijver. Somwijlen maakte hij een uitstapje naar Rotterdam voor familiebezoek. Hij bezocht dan meteen de kunstkoopers en rapporteerde Van Stolk zijn bevindingen: „Zondag ben ik nog in Rotterdam geweest en bij Deichman²⁾ en ben verbaasd en woedend geweest over de verregaande stupiditeit en pedanterie van dien heer. Alle schilderijen daar aanwezig waren beneden kritiek, waren enfin 't gewone duitsche academietuig. En zulke croutes, zulke korsten worden zonder twijfel heel duur, hij verzekerde 't ten minste, aan de Rotterdammers verkocht. Mastenbroek³⁾

1) Met deze twee mooie pakhuizen in den Houttuin, waar Breitner's vader toen woonde, zullen wel de nog bestaande nr. 46 (afgebeeld in Oude huizen van Rotterdam, blz. 79) en nr. 12 (afgebeeld in Rott. Jaarboekje 1926, blz. 190) zijn bedoeld.

2) Kunsthandel H. Deichman, Zuidblaak 84.

3) Kunsthandel J. van Mastenbroek, Schiedamschedijk 139.

16. DE HOEFSMID. SCHILDERIJ VAN BREITNER.

ten minste heeft wel eens een goed hollandsch of fransch schilderij van Daubigny, Rousseau, Millet of Corot en ook veel andere, slechte dingen als Bougerreau, Perronet en hunne leerlingen, maar daar is toch altijd een zekere kant in, iets dat ik me kan begrijpen dat door leeken mooi, heel mooi gevonden wordt. Maar dat duitsche goed is zoo afgrijselijk, zoo hemeltergend gemeen van kleur en behandeling en onderwerp, zoo vervelend en flauw, dat ik me waarachtig niet begrijpen kan, hoe die dingen nog gemaakt en verkocht worden, enfin 't laatste kan ik me van mijn eigen werk ook moeilijk begrijpen”.

Breitner was in die dagen druk aan het werk en vond er voldoening in: „Ik ben behalve die schilderijen voor U nog aan een markt van 1-2 meter bezig, die misschien nooit klaar komt en een aantal aquarellen. Eindelijk begin ik zoo een beetje te merken, wat ik kan en niet kan, me meer thuis te gevoelen in 't leven dat ik lei en op te merken, dat ik moet zoeken en wat niet, over 't geheel wat gezonder te worden”.

Ook de literatuur verwaarloosde hij niet: „Eenige, de eerste bladzijden uit *Un Page d'amour* van Zola las ik gisteravond. Heel mooi, heel mooi waren die, ik hoop dat 't zoo doorgaat. Nog nooit heeft Zola me zoo getroffen”.

Maar strubbelingen met Van Stolk over financieele aangelegenheden bleven niet uit. Er scheen een soort van contract tusschen hen te bestaan, waarbij Breitner zich verplichtte om binnen een bepaalden tijd zijn schulden in termijnen af te lossen of schilderijen gereed te hebben.

Noch van het een noch van het ander kwam evenwel veel te recht. Ten slotte bleek, dat Breitner het contract eigenlijk in t geheel niet gelezen had. Begrijpelijk is het, dat Van Stolk hem daarover wel eens kapittelde. Hoe de schilder daarop reageerde moge uit den volgenden brief blijken.

Ik meen October 1883 ¹⁾.

Zeer Geachte Heer!

Indien U mij wilt helpen en dat weet ik, geloof dan in mij en helpt niet mee om mij af te breken, dat lieden die

1) Dateering van Van Stolk.

of onverschillig zijn of vijandig zoo gaarne doen. Geloof toch dat de heeren de Kuyper kunstkoopers zijn en niet voor eigen rekening tusschenmensen, die mij zullen helpen als hunne principalen of liefhebbers mij willen helpen. Geloof toch dat liefhebbers er toe gebracht, gedwongen moeten worden iets mooi te vinden dat wil zeggen de liefhebbers die koopen, want de anderen zijn meestal niet in staat daartoe.

Wat gelooft ge bijv., dat iemand als F. Smit een schilderij koopt omdat hij dat mooi vind, al was het door de grootste kunstschilder geschilderd, of omdat het van een grooten naam is en veel geld kost; hij heeft immers zelf gezegd dat hij geen schilderij onder duizend gulden koopt; iemand die zoo iets zegt of zoo iets in den mond gelegd kan worden is de ware man niet; iemand die prullen koopt omdat hij ze mooi vind, staat bij mij hooger dan iemand, die door verkoopers geholpen een kabinet samensteld uit de grootste namen van Europa omdat ze zoo duur zijn. Neen ik moest iemand hebben, die mijn werk mooi vindend het meende te begrijpen, er toekomst in zag en als een kampioen der oudheid zijn zwaard aangordde en met alle mogelijke macht voor mij streed om mij die plaats te veroveren die elken nieuweling zoo hardnekkig betwist wordt, in het volste vertrouwen dat zijn beschermeling en niet het publiek of wat voor publiek doorgaat gelijk had. In U heb ik die gevonden of niet gevonden. Gij moet vertrouwen in mij hebben, mij gelooven. En als Ge iemand gelooven wilt over mij, geloof dan een schilder, iemand als Mesdag of Blommers of Maris, maar geen de Kuyper en consorten. Als die mannen de schilders zeggen, geef 't op want er zit niets in, trek dan Uwe handen van mij af, maar als die menschen zeggen, helpt hem, help mij dan en help mij in mijn strijd om 't bestaan.

Enkelen zijn er gekomen zonder hulp, anderen weer niet-tegenstaande alle mogelijke tegenwerking en tegenspoed, maar laat zeer laat eerst. Dikwijls veroverd zich een gewoon talent een plaats in de gunst van 't publiek terwijl een groo-ter achterblijft, waar ik zelf in mijn kort leven een voorbeeld van gezien heb. De weg is moeilijk, dat weet ge, voor

een figuurschilder is hij al heel moeilijk, wanneer hij geen ruim uitstrekkingsvermogen bezit dat natuurlijk gewoonlijk alleen door geld verkregen word.

Een landschapschilder is alleen met de natuur vrij wat makkelijker en goedkooper te genaken dan zijn natuurgenooten (schilders), die overal voor betaald en onderhouden moeten worden. Ge moest eens weten wat een hofhouding Rosa Bonheur er op na hield. Ik hoop bijvoorbeeld niet dat U boos zult worden, als ik zoo vrij ben mijn opinie te zeggen over Uw aanbod tot voorschot.

Ten eerste zit ik even als iemand die niets uitvoert en toch moet leven diep in de schuld, alleen omdat mijn arbeid niet betaald word, ten minste niet genoeg. Ik werk, ik heb dus recht van bestaan. Nu wordt het nut van mijn arbeid geloochend en mij mijn recht van bestaan betwist. Geef tekenles en je krijgt te eten, word me toegeworpen, goed ik neem het aan. Maar de schuldenlast verminderd niet, omdat mijn inkomen naauwelijks genoeg (bedraagt) om mijne behoeften te bestrijden.

Gij geeft mij voorschot op voorschot, mijn tractement gaat op, bij t einde van de winter bin ich so klug je wie zuvor. De hulp van U is geen hulp geweest tot vooruitgang, alleen tot achteruitgang. Als ik bij het einde van de winter niet kan beschikken over een flinke som, dan heb ik niets gehad aan die wintercampagne en dan had ik liever wat meer armoe geleden in den Haag en vrij gebleven.

Wanneer U met mij komt bij Oldenzeel¹⁾ of bij Fop Smit of bij iemand van dien aard, dan moet ge mij helpen maar niet hen. Geloof me, zoolang niet een schilderij van mij op een of andere groote expositie heel mooi of heel leelijk gevonden word, dat wil zeggen zoolang ik niet berucht of beroemd ben, zullen die menschen geen vinger voor mij verroeren; ik weet wel dat U dat ongeloofelijk vind, maar vraag 't eens aan schilders, niet aan Melis²⁾ want dat is mijn vijand of liever de vijand van ieder jong mensch, dat hier waagt zijn hoofd op te steken, want er zijn nog verscheiden jonge schilders hier onbekend die een nadere kennismaking

1) Kunsthandel Oldenzaal, Zuidblaak 16.

2) Henri Johannes Melis, geb. Sas van Gent 1845, overl. Charlois 1923.

wel waard zijn, ook niet aan Rochussen die geen strijd gekend of gewild heeft, maar de mannen die ik zoo even noemde en die ik beschouw als mijne meesters in de kunst, ook aan Mauve en hoor wat ze zeggen en hecht dan nog eenige waarde aan de praatjes, van meer af en hij is koppig, van lui die goed beschouwt er toch eigenlijk niets van weten. Ik verneem ten minste uit zeer goede bron dat de Kuyper die schilderd een vreeselijk prul moet zijn.

U moet dus trachten gedaan te krijgen van de Rotterdammers door uwe moreelen invloed, dat ze schilderijen die ze eigenlijk leelijk vinden en niet eens van een grooten naam zijn maar van iemand die nergens bekend is dan een beetje in den Haag en alleen onder de schilders, dat ze van die man schilderijen koopen en goed betalen, wat nog nooit aan een armen schilder (aan een rijken natuurlijk wel) overkomen is; en daar moet ge een ijver en een krachtsontwikkeling bij aan den dag leggen die aan het ongeloofelijke grenst en dan nog zal 't U misschien niet gelukken die lijdelijke tegenstand te overwinnen die altijd aan iets nieuws of onbekends geboden wordt, de deuren te doen openen die zoo spoedig gesloten worden en zoo moeilijk opengaan, want iederen liefhebber, niet de ware natuurlijk, maar 't meest voorkomende en rijkste soort beschouwt een schilderij van een jong schilder als het paard van Troye en sluit de deur.

Hoeveel te minder zal U dat dan gelukken, als ge u schaart aan de zijde mijner vijanden en hen helpt in hun tegenstand. Indien gij niet voor mij zijt, zijt ge tegen mij. Dat ge mij aanspoort tot ernst in mijn streven eer ik in U en ik streef ook naar ernst en juist omdat ik daarheen streef, kan ik niet achten op de wenschen en 't liever zus of zoo van dezen of genen liefhebber of kunstkooper. Als ik U door dit schrijven niet tot een enthousiast voorvechter van mij gemaakt heb, is 't doel daarvan gemist en ge wordt zonder het te willen mijn vijand, mijn tegenstander, want ge schaart U dan aan de zijde van degenen die ik moet ten onder brengen, die ik den nek moet laten buigen na hevige strijd en lijden of die mij zullen vertrappen en bespuwen en uitlachen, als ik van uitputting 't opgeef.

Uwe finantieele (hulp) is veel waard maar zooals U zelf wel weet onvoldoende, uwe moreelen is door zijn waarschijnlijk werking van vrij wat grooter beteekenis en die verleent ge mij niet, omdat ge geen vertrouwen meer in mij stelt.

Onze volgende ontmoeting zal mij bewijzen of ik U behouden heb of verloren; een geheime stem zegt me het laatste, vergeef me dan dat ik U waarschuwde voor de kloof die zich opende tusschen onze voeten en U tijd gaf over te springen.

Met wezentlijke smart zie ik U heengaan, maar de afstand die ons scheidt is te groot, mijne stem dringt niet door tot uwe ooren en ik ben weer alleen op die eindelooze vlakke en de ridder die mij mee zou nemen op zijn klepper is al lang uit het gezicht verdwenen”.

De volgende brief van 6 Oct. 1883 is geschreven uit Assen, waar Breitner sinds eenige dagen was ten huize van den smid H. Hasper in de Mulderstraat. Hij vond het er zeer mooi, maar om er goed van te kunnen profiteeren, schreef hij, zou hij wat ruimer in zijn duiten moeten zitten. Als dus Van Stolk hem wat geld zou willen sturen, zou deze hem er „verdoemd” veel plezier mee doen, maar hij kon niet beloven het spoedig terug te geven.

Van Stolk ging er blijkbaar niet op in, want eenige dagen later is Breitner reeds in Den Haag terug en schrijft hij aan dezen, dat hij het in Drente „niet houden kon”, maar er toch een paar goede studies gemaakt had. Ter afdoening van schulden en voorschotten biedt hij weer aan, om van Van Stolk of een zijner familieleden een half- of heel-levens-groot portret te schilderen, doch deze slaat dit af, omdat hij vreest dat Breitner het toch niet tot een goed einde zal brengen.

De schilder probeerde het nu op andere wijze. Hij zond Van Stolk een schilderijtje, dat meer was in Van Stolk's geest dan het vroegere werk. „Ik hoop dat U er (aan) denken moogt, dat ik mijn maag moet vullen, al ben ik kunstenaar, en ook die van eenige andere menschen, die 't ongeluk hebben gehad, met mij in aanraking te komen”... Mogt het schilderij U bevallen, dan hoop ik dat het U zal geluk-

ken het te verkoopen, U hebt anders veel kans een verzameling Breitner te krijgen, maar misschien wilt U dat juist."

Van Stolk hielp en Breitner was in al zijn ellende zeer dankbaar: „Ik zou U wel iets willen zeggen, maar ik kan het niet doen. Misschien hebt U nog wel brieven van mij uit 't laatst van verleden jaar, meen ik, als U die eens overlas, geloof ik, dat wel goed zou zijn. Ik gevoel me zoo machteloos, zoo ellendig. Ontvang mijn dank, wezentlijk mijn hartelijken dank voor Uwe hulp, die zoo juist van pas kwam."

Maar niet alle brieven waren in dezen warmen toon gesteld.

Toen in het voorjaar van 1883 de cursus aan de Academie afgelopen was, had Breitner een visite afgelegd bij Striening, die hem verzekerde, dat hij uitmuntend voldaan had. Breitner was daar zelf ook van overtuigd. „Want mijn klassen waren altijd, hoe talrijk ook, de rustigste, want ik behandelde de jongens goed en leerde ze zooveel mogelijk, de eenige manier om orde te houden". Dadelijk daarop trok Breitner weer naar Den Haag, want schreef hij: „Rotterdam heeft me nooit erg aangetrokken en ik ging dus in den Haag mijne vacantie doorbrengen, wat ik ten minste als zoodanig beschouwde." Blijkbaar rekende hij dus op een herbenoeming voor den volgenden cursus. Toen hij evenwel niets van een benoeming hoorde, informeerde hij bij Striening hoe de zaak stond, waarop hij van dezen „zulk een vuil briefje ontving, waarin die man zich in al zijn hatelijkheid en schijnbare gemoedelijkheid aan mij vertoonde, dat ik mij haastte te doen, wat men gewoonlijk met iets heel vuils doet."

Maar ook Van Stolk zelf kreeg in dien boozen brief een veeg uit de pan. De schilder verweet hem zijn verkeerden kijk op zijn kunst. „Gij als leek zult er nooit toe gebracht kunnen worden – anders was het al lang gebeurd – mijne denkbeelden te verdedigen, althans te eerbiedigen. En mij wel helpend uit Uwe eigen middelen, door het verdacht maken van mijne degelijkheid, op wat U noemt impressionisme, waarvan U, vergeef me de beteekenis niet eens schijnt te snappen, zelf belet, dat ook anderen mijn werk koopen."

Doch het slot van den volgenden brief (9 Nov. 1883) luidde al weer heel anders: Ik dank U intusschen zeer voor de welwillendheid, 't is wel een beetje banaal dat zoo te zeggen, maar ik ben U heusch heel dankbaar; een artist te helpen, wiens werk door iedereen onbeduidend gevonden wordt, is niet ieders roeping."

In denzelfden brief gaf hij verslag van een bezoek aan de kunstzaal van de heeren De Kuyper aan de Gelderschede¹⁾, dat ik hier even afschrijf: „De inrichting van de heer de Kuyper is bepaald splendid, mijn schilderijtje hangt heel goed; 't spijt me dat ik geen vernis mee genomen had, dan zou ik 't even uitgehaald hebben. Zou 't niet mogelijk zijn dat ik iemand uit Rotterdam daarvoor stuurde? In de afgesloten kamer ben ik geweest. Hoe vindt U 't schilderijtje van Feyen²⁾?

De heeren de Kuyper waren naar Parijs om iets nieuws op te richten zooals de bediende me vertelde. Ook weer ten bate van de jonge artisten. De bediende vertelde me heel veel, meer dan ik onthouden heb, een erg lief mensch schijnt 't te zijn. Kent zijn rol goed. Gaarne had ik U een visite gemaakt. Nu mijn schilderij geteekend is zal ik 't wel gaauw verkoopen denk ik. Zoo'n naam als de mijne. Er waren niet veel hollanders vertegenwoordigd, weet U niet van wie 't groote doek, een dame, is in de benedenkamer? Ik zou 't wel willen weten".

In het voorjaar van 1884 scheen een van Breitner's illusies verwezenlijkt te zullen worden. Hij zat sinds midden Mei ongeveer te Parijs en zou daar wellicht op een schilders-atelier geplaatst kunnen worden, maar daarvoor was geld noodig. Weer werd Van Stolk te hulp geroepen. 5 Juni schreef hij hem uit Parijs: „Er bestaat misschien gelegenheid voor me op 't atelier van Cormon te komen of Cabanel, maar ik heb geen geld. Ziet U geen kans me wat te verschaffen? Alles is hier zeer duur, ateliers beneden de 500 francs niet te krijgen, ik heb er heden een (gezien) van 450 francs. 't was 2 vierkant groot en lag op 't zuiden. Ze zien me overal aan hier voor een noor, norwégien of anglais, nooit

1) Gelderschede 16, Kunst-Club (Adresboek 1886).

2) A. Feyen-Perrin, La ramasseuse de moules.

voor een allemand. Ik woon hier op een kamertje van een hotel meublé, Rue Boinod 8, au coin des Boulevards Barbès et Ornano, goedkoop genoeg, maar ik heb er niets aan. Wat mij mankeert is de manier van schilderen. 't métier dat ik niet ken en wat ik nu zie dat de Franschen zoo buitengewoon sterk bezitten en wat ik wel geloof dat men hier leeren kan. Ik ben nu in Parijs, wanneer iemand die rijker is dan ik mij hier een jaar of een half jaar (voor een paar duizend francs) wil laten blijven, is mijn toekomst vrij wat zekerder, dan dat ik na acht daag weer naar Holland moet terugkeeren. Den toestand is slecht, zoodat er weinig kunstkoopers gevonden worden die geld voor een jongmensch willen geven. Men ziet hier niets anders dan Millets en Corots en soms heel leelijke. Ik hoop dat U in staat zult zijn mijn wensch te verwezentlijken; ik stel ook genoeg vertrouwen in U dat ge dat doen zult als ge kunt''.

Van Stolk wilde blijkbaar niet alleen de kosten dragen van des schilders verblijf in Parijs. Hij ried aan om ook Fop Smit aan te klampen, waarover Breitner reageerde: „Hoe kan ik aan F. S. schrijven wat ik U schreef. 't Is zeven of acht jaren geleden dat ik U de brief (schreef) die ons zoo naauw verbonden heeft en ge kunt weten *waarom* ik me juist tot U wende. Die man ken ik naauwelijks, ik ben huiverig het te doen, als hij weigert, wat dan? Schrijf me of ik 't dan doen kan en hoe, schrijf me, als 't kan per omgaande want ik blijf zoo lang niet meer hier.”

Inderdaad duurde zijn Parijsche verblijf slechts tot November; toch was hij er in geslaagd om een maand op het groote leerlingenatelier van Cormon te werken; brieven over het laatste halfjaar van 1884 ontbreken, alleen schrijft de schilder op Oudejaarsavond aan Van Stolk een hartelijken nieuwjaarsbrief, dien deze aanstonds beantwoordde. Breitner zond Van Stolk twee brochures toe: Opzoomer, Wezen en grenzen der kunst en Ter Meulen, Kunstwaarde en wilde graag diens oordeel daarover vernemen. Tevens deelde hij mee, dat hij aangezocht was om in te zenden op de driejaarlijksche tentoonstelling van schilderijen te Rotterdam. Een van de gestelde eischen was, dat de ingezonden schilderijen *af* moesten zijn. „Ik wou,” klaagde Breitner,

„dat ik wat minder *aanleg, karakter, goede compositie* en *goed koloriet* had en wat meer van dat eene noodige, *af* had.”

Dit eerste halfjaar van 1885 woonde Breitner in Huize Stadwijk, Beeklaan te Loosduinen. Hij verdiende wel meer dan het vorig jaar, maar „hij zat er toch nog bar in”, d.w.z. in de schulden. Een bestelling uit Amerika om voor een £ 100 een tamelijk beroemd doek van een oude meester (ook zeer beroemd) te copieeren¹⁾, gaf wel eenige opluchting, maar de Rotterdamsche bron kon nog lang niet opdrogen. Ook decoratief werk, dat een vriend hem opdroeg, bracht wat in, maar dit was al lang weer voor wat anders bestemd: „Als ik geld overhouw, ga ik een studiereis maken naar een of ander dorpje in Braband of Gelderland”.

Doch Van Stolk hoeft niet te denken, dat hij lui is of dat hij Van Stolk's schilderijen, die hij nog onder handen heeft – de Hoefsmid is al belangrijk verbeterd – zal verkwanselen. Hij heeft te veel achting voor hem om zoo iets te doen.

Maar de verhouding wordt er toch niet inniger op, de correspondentie hokt vrijwel een anderhalf jaar lang en wordt dan, nadat Breitner naar Amsterdam was vertrokken, weer met den volgenden brief van 22 December 1886 geopend.

(Amsterdam 22 December 1886)²⁾.

Zeer Geachte Heer,

Van mijnen geëerden vader vernam ik dat UEd met belangstelling gevolgd hebt, wat er in de laatste tijd alzoo over mij gezegd is en geschreven en dat zoo langzamerhand een plaatsje ingeruimd word.

Misschien hebt U ook kennis gekregen of wel zeker weet ik dat, dat ik mij aan de leiding van den heer Allebé toevertrouwd heb.

Ofschoon ik nog niet kan zeggen dat ik er iets van merk, dat ik hier iets leer, wil ik toch de tijd niet vooruitloopen

1) Dit zal wel 100 dollar moeten zijn. Volgens Veth blz. 118 schilderde Breitner een kopie naar de Anatomische les van Rembrandt in het Maurits-huis. Dat „tamelijk beroemd” is prachtig.

2) Met potlood bijgeschreven door den geadresseerde.

en misschien zal zelf de verbetering groot zijn, al zou 't maar zijn dat 't mij duidelijker voor de geest zou staan dan nu, wat ik van mij zelve in 't vervolg te hopen heb.

Tusschenbeide kijk ik Uwe brieven nog wel eens in, en dan spijt 't mij altijd dat ik eigenlijk de schuld ben door mijn onstuimigheid van de verkoeling, die er tusschen ons heeft plaats gevonden, want er straalt in uwe brieven altijd een groote mate van belangstelling voor¹⁾ mij in door.

Op 't oogenblik ben ik bezig aan een groote schilderij van artillerie in 't duin of op de heide die ik hoop aan UEd aan te bieden ter delging van de groote schuld die ik tegenover UEd. op mij genomen heb en waarbij, ik durf 't nu wel te erkennen ofschoon ik 't toen niet zou geloofd hebben, mijn voortbrengingskracht wel wat overschat heb.

Bij die gelegenheid hoop ik dan ook (u) persoonlijk te zien en wenschend, dat dat ons beiden zal verheugen,

blijve ik met de meeste Hoogachting en vriendschap

Uw zeer toegenegen dr.

G. H. BREITNER.

Amsterdam, Rijksacademie van Beeldende Kunsten, Stadhouderskade 89.

Den Heer A. P. van Stolk
Rotterdam

(Beantwoord 23 Dec. 86).²⁾

Maar reeds het volgend jaar komt de finale met een trits van op drie opeenvolgende dagen geschreven brieven, gedateerd 11, 12 en 13 Oct. 1e Parkstraat 438 b/d Linnaeusstraat.

Breitner had weer geld noodig en vroeg per omgaande aan Van Stolk f 150.—. „Waarde Heer, laat me deze maal nu niet in de steek,” zoo luidde het slot van den eersten brief.

Doch Van Stolk had er blijkbaar genoeg van en weigerde, waarop hij het volgende epistel ontving: „Waarde Heer, Stuur nu in Godsnaam 't gevraagde. Aan Uwe mooie philo-

1) Er staat : van.

2) Met potlood bijgeschreven door den geadresseerde.

sophische beschouwingen heb ik niets, daarmee kan ik geen schuldeischers betalen. Indien ge werkelijk mijn vriend wilt zijn, doe nu dat wat ik U vroeg. U. kunt toch wel begrijpen, hoop ik, dat ik in buitengewoon moeilijke omstandigheden – wat bedoelt U in hemelsnaam met mij zelf helpen, kan ik van studiedoek goud maken, denkt U dat? Wat is tegenspoed? Moet mijn atelier, 't eenige goede wat ik ooit gehad heb verlaten, omdat U mij weigerd mij een voor U zoo betrekkelijk kleine som te geven. Ik begrijp U niet. Ik begrijp U niet. Stuur me nu wat ik vroeg. In afwachting G. H. Breitner.”

En den volgenden dag kwam een niet minder heftig vervolg, 13 Oct. 1887: „Waarde Heer, Om nu nog even terug te komen op Uw briefje: „zoodat ge zelfs een naam verworven hebt, die het Rijksmuseum in meer stukken ('t beste)? bezit, zijt ge voldoende gevestigd om U zelven te helpen”. Mag ik U vragen waarin die vestiging bestaat (en weet U wel voor wat geringen som 't Rijk eigenaar werd van dat stuk)? Heeft na dien dag ooit een Rotterdammer, Hagenaar of Amsterdammer mij een dergelijk stuk tot zoodanigen prijs besteld? En bewijst mijn verzoek aan U niet genoeg, dat ik hoe goed dan ook mijne omstandigheden op 't oogenblik mogen zijn, niet genoeg dat ik werkelijk in zeer moeilijke omstandigheden verkeer? En gelooft ge dat ik U dat verzoek zou gedaan hebben, aan U wien ik nog zoo groote verplichting na te komen heb, zonder dat ik in de bepaalde onmogelijkheid verkeerde die som langs eene andere weg te krijgen? Ja, indien ik iemand was, waarvan men kon zeggen, die en die hebben schilderijen gekocht en goed betaald, dan zoudt ge gelijk hebben, maar nu niet. Ik hoop dus, en niet zonder reden, dat ge mijn verzoek zult gevolg geven voor den 15e dezer. 't is voor mij waarlijk alles behalve aangenaam zulke dingen te moeten schrijven, maar de noodzakelijkheid dwingt me er toe. Er zijn van mij meer onverkochte dan verkochte schilderijen in de wereld. De Charge, die ik in Rotterdam denk te exposeeren, bestemde ik voor U. Wilt ge wat anders hebben, ook goed. Maar laat me deze maal niet in de steek, want ik zit er bliksems beroerd mee in. Na groete t.t. G. H. Breitner”.

Van Stolk bleef evenwel standvastig weigeren en schijnt nog weer zijn standpunt uiteengezet te hebben, waarop het volgende kladje van Breitner het antwoord gaf: „Savoir tout, c'est tout pardonner. Waarde Heer, Ge hebt volkomen ongelijk niet alleen, maar ge handelt zeer verkeerd tegen mij, zeer verkeerd. G. H. Breitner.”

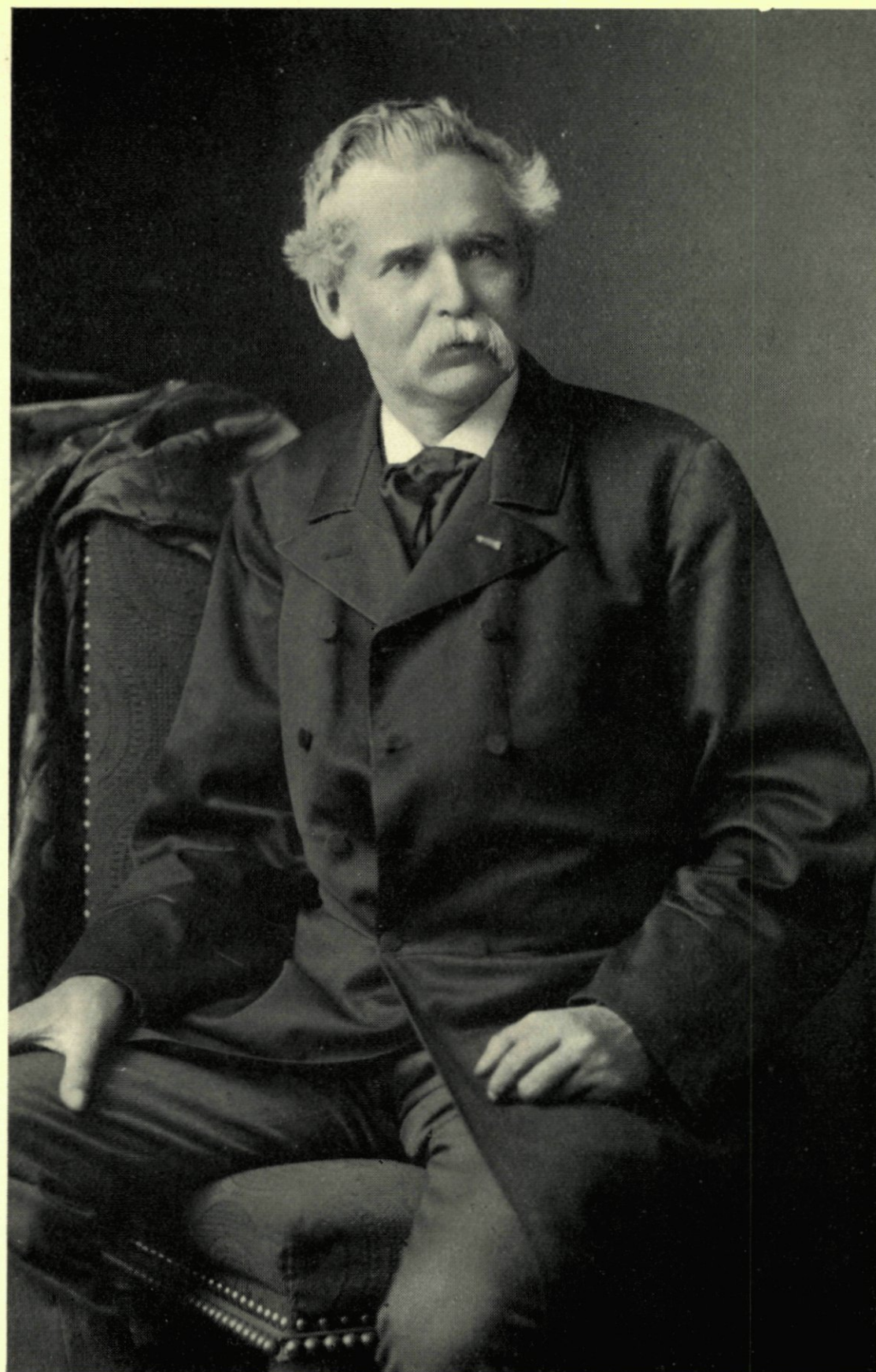
Dit was het einde. Het kon moeilijk anders komen. Hoe dankbaar Breitner ook was voor Van Stolk's steun en hoe roerend hij meer dan eens daarvan getuigde: „U zijt voor mij wat Kneppelhout was voor de Bock”, hij kon of wilde blijkbaar niet beseffen, dat het niet eeuwig zoo kon blijven en het is alleszins verklaarbaar, dat het voortdurende aankloppen Van Stolk te bar werd. Maar jammer is het en wie pas de brieven, die beiden, schrijver en geadresseerde, tot eer strekken, gelezen heeft, vindt het dubbel jammer, dat tusschen deze twee menschen, met van beide kanten den goeden wil om elkanders inzichten en meeningen te respecteeren, de vriendschap niet kon blijven bestaan.

Zoover mij bekend hebben zij beiden elkaar nooit meer geschreven, laat staan ontmoet. Van Stolk overleed in 1894 (4 Nov.) en toen Breitner in 1901 zijn groote tentoonstelling in Arti te Amsterdam inrichtte, vroeg hij aan de weduwe de schilderijen te leen, die voor zoover hij wist in haar bezit waren, namelijk:

- 1°. een schilderij, doekmaat 100 × 60, voorstellende een hoefsmid,
- 2°. ruiters in de sneeuw en
- 3°. „als ik het wel heb, twee dametjes in een atelier, maar daar ben ik niet zeker van.”

Door de ziekte van mevrouw Van Stolk konden de schilderijen niet tijdig aanwezig zijn, maar na de tijdelijke sluiting van de tentoonstelling op 18 Dec. en de heropening op 2 Januari, waren zij alle drie opgehangen en liet Breitner ze verzekeren: hoefsmid voor f 3000.—, ruiters in de sneeuw f 1500.—, atelier-interieur f 1000.—.

Het was op die tentoonstelling, dat Breitner op Van Stolk's zoon, den onlangs overleden C. A. P. van Stolk, toekwam en hem vroeg of hij niet Van Stolk was. Toen

17. A. P. VAN STOLK 1822-1894.

zij in gesprek waren gekomen, haalde de schilder uit zijn portefeuille een bundeltje op de vouwen doorgesleten brieven te voorschijn en zeide: „Dit zijn de brieven van Uw vader, die ik altijd bij mij draag.”

Het zou wat waard zijn om deze brieven naast die van Breitner te kunnen leggen, maar dit is helaas niet mogelijk. Hoogstwaarschijnlijk zijn zij na den dood van den schilder vernietigd.

De plaatjes, die dit artikel vergezellen, zijn de volgende. Allereerst het zelfportret van den schilder, zooals hij er uitzag, toen hij de brieven schreef, omstreeks 1883. Het is het schilderij dat vroeger in het bezit was van Jan Veth. Deze was er zeer mee ingenomen. „Hij mocht het met des te meer stelligheid in zijn bijzondere kwaliteiten loven”, zoo schreef Veth er over in het Breitneralbum van 1904, „omdat hij, door de gelegenheid om het altoos weer te zien en te herzien geacht kan worden er een bezonken oordeel over te bezitten. Deze slechts in schijn onbesuisd geborstelde kop dan is met de volle kwast vol zwaarverzadigden grijsrossen toon, voortreffelijk tegen den diep rooden grond uitgeboetseerd, zoo trotsch en zoo soepel dat, wanneer de furieuze schoonheidsopbruising ook nog evenzoo geëquilibreerd als direct ware uitgesproken, men reden zou hebben aan niet minder dan een Velasquez te denken”.

Door de vriendelijkheid van den tegenwoordigen eigenaar, den heer C. G. Vattier Kraane te Amsterdam, en door bemiddeling van de firma E. J. van Wisselingh & Co. aldaar is de reproductie van dit zelfportret aan mijn opstel toegevoegd kunnen worden.

Dan in de tweede plaats het in deze brieven meermalen genoemde schilderij De Hoefsmid, vroeger in het bezit van den heer A. P. van Stolk, thans eigendom van den heer H. ten Cate te Almelo, die met groote hoffelijkheid mij een foto deed toekomen. De kunsthandelaren J. A. van Eijk en B. H. A. Unge: Sr. te Rotterdam en Frans Buffa & Zonen te Amsterdam hadden mij behulpzaam den weg naar het gezochte schilderij gewezen.

Een foto van den man, aan wien de brieven gericht zijn,

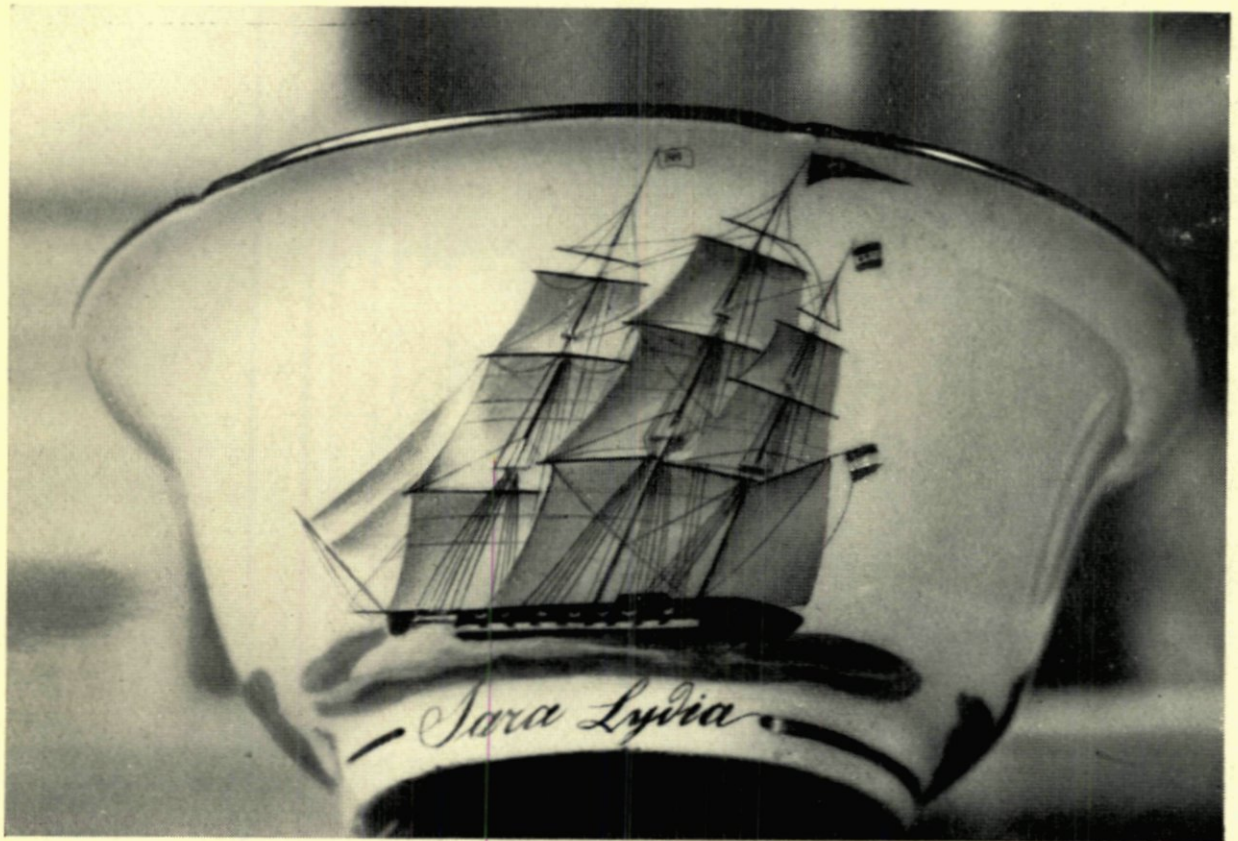
eveneens uit 1883, ontving ik door vriendelijke bemiddeling van zijn dochter, Mej. G. P. van Stolk te Rotterdam.

En ten slotte wordt een fragment van een der brieven van Breitner hier in fac-simile weergegeven. Gekozen is daarvoor de passage uit den brief van 21 Oct. 1879, waarin hij het bekende stilleven, het schilderij dat thans eigendom is van de firma E. J. van Wisselingh & Co. te Amsterdam, beschrijft en er een krabbel van geeft.

EEN ONBEKEND HOUTSNIJDER

A. Craenendoncq, Hout-Plaatsnijder te Rotterdam, maakt bij deze aan zijne Vrienden en Begunstigers bekend, dat hij voor eenigen tijd te Gorinchem gaat wonen, en aldaar zal blijven voortgaan met het Snijden van allerhande Houten Platen, Handteekeningen, Letters en Vignetten, ook voor Tabakszakken, Katoen-Drukkerijen enz. enz. Zijn adres is boven den Heer Ten Haag, kruidenier op de Hoogstraat, te Gorinchem; ook kan men de Commissiën en Boodschappen voor hem bezorgen bij de Heeren Hendriksen Jr. en Ulrich, Drukkers en Boekverkoopers op de Botersloot over de Nieuwe Markt te Rotterdam.

Rotterdamsche Courant 5 Juny en 25 Dec. 1817.

18-19. DE „SARA LYDIA” NAAR EEN AQUAREL VAN J. SPIN
EN OP EEN THEEKOPJE IN HET MUSEUM VAN OUDHEDEN.